

İslam coğrafyasında evrim teorisi

Doç. Dr. Akif Tan

1961 yılında Ankara'da doğdu. 1978'de Kuleli Askeri Lisesi'ni, 1985'de GATA'yı bitirdi ve tabip teğmen olarak TSK'da göreve başladı. 1990'da GATA Genel Cerrahi AB Dalı'nda uzmanlık eğitimi aldı. 1994'de genel cerrahi uzmanı olarak Şirnak Askeri Hastanesi'nin Baştabipliği'ne atandı. 1996'da GATA Genel Cerrahi AB Dalı'nda yardımcı doçent olarak göreve başladı. 2000'de İstanbul Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'ne atandı. 2002'de doçent oldu ve 2004'de kıdemli albay olarak emekliye ayrıldı. Halen Özel İstanbul Medipol Hastanesi'nde görev yapan Tan, evli ve iki çocuk babasıdır.

Günümüzde evrim teorisi deyince genellikle Charles Robert Darwin ve onun biyolojik evrim teorisi akla gelir ve genellikle de insanın maymundan gelmesiyle ilişkilendirilir. Hatta bir inanç veya inançsızlık çatışma alanı olarak hatırlanır. Aslında evrim kavramı ve bu kavramın insan düşüncesinde ve sosyal hayatındaki yeri ile evrim teorisi birbirinden çok farklı fakat birbiriyle de bir o kadar ilişkilidir. Evrim teorisi üzerinde yüz yıllı aşkın bir süredir devam eden tartışmalar, genellikle bir inanç ekseninde bilim ve din çatışması şeklinde devam etmektedir. Bu konuda Darwin ismi öylesine simgeleşmiştir ki, evrim teorisi yerine Darwinizm denilmesi bile çok sık rastlanır bir şeydir. Hem Batı dünyasının-

da hem de İslam coğrafyasında bu tartışmalar hala devam etmektedir. Batıda bu tür tartışmalar sosyal alanda Hıristiyanlığa ait sosyolojik söylemlerin değişmesi ile daha az çatışma doğuruyor olsa da, İslam dünyasında Darwinizm veya evrim teorisi hala daha materyalizim veya ateizm olarak algılanmakta ve bu da şiddetli bir karşı söylem oluşturmaktadır.

Yüz yıl önce Batıda kilise ile bilim çevreleri arasında fırtınalar kopartan biyolojik evrim teorisi aslında hem kendi içinde birçok çelişki barındırır hem de yarattığı tartışmalar ironiktir. Aslında Darwin dünyayı 5 yıl boyunca Beagle adlı gemiyle dolaşarak düşüncelerini ve gözlemlerini yıllar süren yazılaşma ve tartışmalardan sonra yayımladığında, bu tür bir çelişki yumağı ve tartışma alanı olması hiç de beklenmiyordu. Yani

meselenin başladığı zamanı ve şartları göz önüne aldığımızda vasat bir biyolojik araştırma ve teoriler içeren kitapta ama etkileri birçok taşı yerinden oynatacak sonuçlar doğurdu. Darwin'den çok Darwincilerin sahip çıktığı ve kilise karşıtı hatta dine karşı olmanın tarafı haline geliverdi. Peki ama gerçekte doğada bir evrim olduğunu söylemek veya bunu kanıtlamak için araştırmalar yapmak ve en önemlisi insanın bu evrim içerisinde açıkça söylenmese de bir hayvandan geliştiğini söylemek; Hıristiyanlığa karşı olmak, kiliseye savaş açmak demek miydi? Hıristiyanlığın dini algılaması ve Batı toplumlarının dini yaşayışı Müslümanlarla aynı mıydı ki, Müslümanlar da dine karşı olduğu düşüncesi ile materyalist bir söylem olarak bu teoriye karşı hep soğuk ve tersini kanıtlama çabası içinde olmuşlardı? İşte bu sorular toplum hayatında yerini

bulmadı ama şiddetli tartışma ve reddiyeler her zaman popüler oldu.

Hadi kilise yeri geldiğinde Kopernik'le de şiddetli çatışma içine girmiş, pagan Aristo'nun dünya merkezli evren teorisini, Kopernik'in güneş merkezli evren teorisine karşı otuz yıldan fazla savunmuş, daha sonra Kopernik ve Kepler hatta Galile'nin görüşlerini zaman içerisinde kilisenin resmi görüşü olarak kabul etmişti de peki Müslümanlar bu tür çelişkileri olmadığı halde bilimle hiç çatışmamalarına, şiddetli baskı kurumları oluşturmamalarına rağmen neden bir araştırma ve teori oluşturma halindeki evrim teorisine bu kadar reddiyeci olmuşlardı? İslam toplumlarının tarihinde bu konu hiç ele alınmış mıydı? Batının tartışmalarını kendine mal etmeden kendi değerleri ve Kuranı Kerim'e göre mi yanlış bulmuşlardı? Yoksa diğer bir popüler görüşe göre Darwinizmi savunmak Müslümanların dinlerinde farkında olmadan bir yozlaşmaya mı neden olabiliirdi?

Ne yazık ki İslam dünyasında bu teori hiç tartışılmadı diyebiliriz. Hıristiyanlığın ve Musevilik'in teolojisi için evrim teorisi sarsıcı olsa da İslam teolojisi ile görünür bir karşıtlığı içermiyordu. 1860 yılında Oxford'da yapılan o ünlü tartışmada daha sonraları Darwin savunuculuğu ile ünlenecek olan Thomas Huxley ile Piskopos Wilberforce arasındaki kavga, bilim dünyası ile kilisenin evrim teorisi üzerinden kavgası olacaktı. Enteresane olan şu ki Darwin'den sonraki Darvinciler de gittikçe sertleşip gerçekten ateist bir yorumla evrim teorisine sahip çıkmışlardı. Oysa ne Darwin, ne ondan önce evrimden bahseden Lamarck, ne de diğer 19'uncu yüzyıl evrimcisi Haeckel, yapıtlarının ilk baskılarında evrim kelimesini bile hiç kullanmamışlardı.

Evet, bu Batı dünyasının ilk evrimcileri, (aslında evrim kavramından yola çıkarsak Anaximandre'ya, Aristo'ya, Eflatun'a kadar geri gitmek mümkün olabilir) daha sonra başlayacak olan 20'nci yüzyıldaki "Din mi bilim mi?" tartışmalarının da aslında fitilini bilmeden ateşlemiş oldular. Peki, İslam coğrafyasında evrim düşüncesi başından beri materyalizm karşıtlığı şeklinde mi algılanmıştı? İşte bu konuda Mehmet Bayrakdar son yıllardaki kitabı "İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi" ile tarihin hiç de bizim düşündüğümüz gibi olmadığını kıymetli araştırmaları ile ortaya koydu. Genelde basit olandan karmaşık olana gitme anlamındaki evrimleşme ve biyolojik alandaki evrimleşme elbette ki Müslüman âlimlerce de ilk asırlardan itibaren tartışılmıştı.

Modern anlamdaki bir evrim fikri, ilk defa Nazzam tarafından ortaya atılmıştır. Nazzam evrimci bir yaklaşımla evrenin oluşumunu ve varlık türlerinin kökenlerini açıklamıştır. Bu yüzden onun evrim teorisi,

genel karakteri itibarıyla, kozmolojik bir evrim teorisidir. Nazzam'ın talebesi ve ilk Müslüman zoologlardan Cahız, hocasının fikirlerinden hareketle, canlılar âlemi, özellikle hayvanlar âlemi üzerine yaptığı incelemelerle ilginç fikirleri, o tarihlerde (9'uncu yy.) evrimci teoriler içerir. Daha sonraları İbn Miskeveyh ve İhvanu's-Safa'yla, İslam kültüründeki evrimci düşünce, alan ve konu bakımından en geniş sınırlarına ulaşırken, Biruni ile de zirveye çıkmıştır. İbn Miskeveyh, insanın ruhen ve zihnen evrimleştiğine ilk defa dikkat çekerek, bir çeşit psikolojik evrimden bahsederken, İhvanu's-Safa da cemiyetlerin sosyal evriminden söz etmiştir. Biruni suni seçim yoluyla canlıların evrimini savunarak sadece genel biyolojik evrim teorisine bir katkıda bulunmamış, aynı zamanda jeolojik ve kimyasal evrimlerden de söz etmiştir. Sonraları evrim teorisini benimseyen bazı Müslüman düşünür ve bilim adamları ortaya çıkmışsa da İbn Tufeyl ve Mevlana dışındakilerin evrim geleneğine pek katkıları olmamıştır. Fizikçi Hazini ve filozof tabip İbn Tufeyl, XII. yy. evrimcileri olarak sayılabilir. İbn Arabi gibi mutasavvıflar, Nasuriddin et-Tusi gibi filozoflar, Iraklı gibi kimyacılar ve Kazvini gibi kozmografyacılar da XIII. yy. evrimcileri olarak sayılabilir. Günümüzde yaklaştıkça bu sayıyı daha da arttırmak mümkündür. Hatta İsfahani'nin "*Hayvanların başlangıcı, bitkilerin sonu olan hurmadır; insanların başlangıcı da hayvanların sonu olan maymundur.*" demesine kadar çeşitli anlatımlar hep olagelmıştır. XIX. yüzyıldan itibaren de Darwinizm İslam coğrafyasında tartışılmaya başlanmış, zaman zaman çeşitli ekollerle taraftar bulan veya karşıtlık oluşturan bu tartışmalar günümüzde büyük çoğunluğu ile Müslümanların Darwinizmi materyalizm olarak görmesi ve bir reddediş içinde olması ile devam etmektedir.

Günümüzde arkeoloji, antropoloji ve paleontolojideki gelişmelerle milyonlarca insan ve hayvan fosiline ulaşılmış, zamanlandırma çalışmaları ve moleküler incelemelerle artık her yönü ile açıklanmasa da bir evrimleşmenin olduğu apaçık ortaya konulmuştur. Kendi içinde birçok çelişkisi olan ve en önemlisi orijinal metni dahi tartışmalı olan kilise öğretilerinin birçok bilimsel gelişme karşısında inandırıcılığını kaybetmesi nedeniyle bir din ve bilim çatışmasını doğurması normal karşılanmalıdır. Bu nedenle bilimsel araştırmacıların Batıda teolojiden uzak durması da haklı nedenlere dayanabilir. Fakat bugün insanlığın elindeki orijinalliği hiç bozulmamış olan tek kutsal metne sahip Müslümanların kendilerinden doğmayan bu suni çatışma alanında bilim ve dinin hiç çatışmamış olmasına rağmen yine de Batı örneğinden fazlaca etkilenerek, bilimsel olanın dinsel olamayacağı yargısından kurtulması gerekmektedir. Tarihte Kuran'dan

Hıristiyanlığın, kilise orijinli teolojisi için evrim teorisi bir tehlike olabileceken, İslami teoloji ile çatışma yaratmadığı görülebilir. Tarihi gelişimi içinde; Batıda geçirdiği ilim-din çatışmasının İslam dünyasına aynen yansıtılması yerine, İslami değerler ve Kuran-i gerçekler ile sakin bir değerlendirme yapıldığında ve Mehmet Bayrakdar'ın bizlere hatırlattığı tarihi arka plan ile değerlendirildiğinde, her yönü ile olmasa da biyolojik evrimin birçok yönü günümüzde de İslam dünyası için bir tehlike değil araştırma ve gelişme için itici bir güç olabilir.

alınan feyz ve bilgi ile birçok Müslüman âlim biyolojik bir evrimden o zamanın bulguları kadarı ile bahsetmiş veya bu konunun eksikliklerini kendince gidermeye çalışmıştır. Günümüzde de yaratılmış olmayla çelişmeyen insanın varoluşu ve sudan karaya geçiş, bitkiden hayvana, hayvandan insana geçişte kesin bir yargıya varmaksızın günümüz antropoloji, arkeoloji ve paleontoloji bulgularının zenginliği içerisinde özgürce Kuran-i bilgiyle bütünleştirilerek ele alınabilir.

Hıristiyanlığın, kilise orijinli teolojisi için evrim teorisi bir tehlike olabileceken, İslami teoloji ile çatışma yaratmadığı görülebilir. Tarihi gelişimi içinde; Batıda geçirdiği ilim-din çatışmasının İslam dünyasına aynen yansıtılması yerine, İslami değerler ve Kuran-i gerçekler ile sakin bir değerlendirme yapıldığında ve Mehmet Bayrakdar'ın bizlere hatırlattığı tarihi arka plan ile değerlendirildiğinde, her yönü ile olmasa da biyolojik evrimin birçok yönü günümüzde de İslam dünyası için bir tehlike değil araştırma ve gelişme için itici bir güç olabilir.